

حقوق بشر و چالشهای فرارو

عبدالحسین محمودی

حقوق بشر و چالشهای فرارو

مؤلف: عبدالحسین محمودی

ناشر: انتشارات نجم الهدی

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۸۵

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴ - ۹۵۲۳۵ - ۸ - ۸

« تمام حقوق محفوظ است »

فهرست عناوین

مقدمه.....	۱۰
گفتار اول - مفهوم و مبانی حقوق بشر	
تعریف حقوق بشر از دیدگاه فلاسفه.....	۱۵
تعریف حقوق بشر از دیدگاه جامعه شناسان.....	۱۸
تعریف حقوق بشر از دیدگاه لیبرالیزم.....	۱۹
تعریف حقوق بشر از دیدگاه حقوقدانان.....	۲۰
تعریف حقوق بشر از دیدگاه اسلام.....	۲۱
جمع بندی و نتیجه گفتار اول.....	۲۲
گفتار دوم - پیشینه تاریخی حقوق بشر	
تاریخچه حقوق جهانی بشر.....	۲۶
روند تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر.....	۳۰
دیگراسنادحقوق بشری.....	۳۳
رویکرد ایران در سازمانهای بین المللی حقوق بشر.....	۳۷

۳۷.....	رویکرد ایران در زمینه حقوق بشر قبل از انقلاب
۳۹.....	تأسیس کمیته ایرانی دفاع از حقوق بشر
۴۰.....	رویکرد ایران در زمینه حقوق بشر بعد از انقلاب
۴۱.....	نگرش قانون اساسی به حقوق بشر
۴۲.....	عضویت جدی و فعال در اسناد حقوقی و بین المللی
۴۳.....	تأسیس کمیسیون حقوق بشر اسلامی در تهران
۵۰.....	تصویب اعلامیه اسلامی حقوق بشر
۵۱.....	آسیب شناسی حقوقی اعلامیه اسلامی حقوق بشر
۵۴.....	جمع بندی و نتیجه

گفتار سوم - منشأ حقوق بشر

۵۷.....	مکتب حقوق طبیعی
۵۹.....	ارزیابی مکتب حقوق طبیعی
۶۳.....	مکتب پوزیتیویسم حقوقی
۶۵.....	ارزیابی مکتب پوزیتیویسم حقوقی
۶۶.....	مکتب حقوقی اسلام
۶۷.....	رساله حقوق امام سجاده (ع)
۶۸.....	برهان عقلی استیلا و مالکیت
۷۰.....	جمع بندی و نتیجه

گفتار چهارم - حقوق بشر و چالشهای فرارو

۷۳.....	۱- چالش کرامت ذاتی با اکسایبی
۷۴.....	مفهوم و انواع کرامت انسانی

- کرامت انسان از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه..... ۷۵
- کرامت اکتسابی از نگاه مخالفان..... ۷۸
- بررسی دلایل مخالفان..... ۷۹
- الف- منظر درون دینی..... ۸۰
- ب- منظر بیرون دینی..... ۸۱
- پارادوکسیکال نظری و عملی..... ۸۱
- رهیافت منطقی..... ۸۲
- ثمره بحث..... ۸۴
- رهیافت فلسفی (نسبی نگری انسان)..... ۸۶
- رویکردهای نظری درباره سقط جنین..... ۸۷
- الف- رویکرد محافظه کارانه..... ۸۷
- ب- رویکرد آزادی خواهانه..... ۷۸
- ج- رویکرد فمینیستی..... ۸۹
- د- رویکرد میانه روانه..... ۸۹
- تناقض عملی..... ۹۰
- ۲- چالش آزادی تکوینی با آزادی تشریعی..... ۹۲
- دیدگاه متفکران غربی..... ۹۲
- دیدگاه متفکران اسلامی..... ۹۳
- آزادیهای اجتماعی و حقوقی در اسناد بین المللی..... ۹۷
- الف- آزادی عقیده..... ۹۸

۹۸.....	مفهوم آزادی عقیده.....
۹۸.....	اصل معتقد بودن.....
۹۸.....	آزادی عقیده در اسلام.....
۱۰۱.....	ب- آزادی بیان.....
۱۰۲.....	شبهه تعارض آزادی بیان با حکم ارتداد در اسلام.....
۱۰۳.....	فلسفه آزادی بیان.....
۱۰۸.....	۳- چالش حق و تکلیف.....
۱۱۰.....	تعریف حق.....
۱۱۱.....	ارکان حق.....
۱۱۲.....	تعریف تکلیف.....
۱۱۳.....	بررسی دلایل متفکران غربی.....
۱۱۴.....	دلایل متفکران اسلامی.....
۱۱۵.....	تلازم وضع طبیعی با وضع تشریعی.....
۱۱۹.....	جمع بندی و نتیجه.....

گفتار پنجم - حقوق زن

۱۲۲.....	سابقه تاریخی حقوق زن در اسناد بین المللی.....
۱۲۵.....	نگاهی به کنوانسیون و رویکرد جمهوری اسلامی ایران.....
۱۲۶.....	آسیب شناسی کنوانسیون از منظر برون دینی.....
۱۲۸.....	تناقض نادیده انگاری تفاوتها در مقام قانونگذاری.....
۱۲۸.....	انحصار ایفای نقش مادری به زن.....

تفاوت در قانون کار.....	۱۲۹
تفاوت در آزادی جنسی.....	۱۲۹
مبنای حقوق برابری یا عدالت کدام یک؟.....	۱۳۰
آسیب شناسی کنوانسیون از منظر درون دینی.....	۱۳۲
زناشویی بی قید و شرط.....	۱۳۲
رویکرد جمهوری اسلامی ایران درباره کنوانسیون.....	۱۳۴
شورای انقلاب فرهنگی.....	۱۳۵
مرکز امور اجتماعی زنان.....	۱۳۶
راهکار های عملی در مقابل با کنوانسیون.....	۱۳۷
۱- مغایرت کنوانسیون با قوانین موضوعه حکومتی.....	۱۳۸
۲- مغایرت با قوانین مبتنی بر احکام انعطاف پذیر شرعی.....	۱۳۸
۳- مغایرت با قوانین مبتنی بر احکام مسلم شرعی.....	۱۳۹
کنوانسیون از منظر انگیزه شناختی سیاسی.....	۱۴۰
انگیزه های سیاسی فشار علیه کشور های ضعیف.....	۱۴۰
انگیزه های منفعت طلبی.....	۱۴۲
چالشهای حقوق زن.....	۱۴۵
۱- چالش حقوق زن با حکم قصاص و دیه.....	۱۴۵
الف- رهیافت درون دینی.....	۱۴۶
حکم قصاص از منظر قرآن.....	۱۴۶
تحلیل و بررسی آیات قصاص در قرآن.....	۱۴۷
شان نزول آیه قصاص از دیدگاه مفسرین.....	۱۴۸

۱۵۰.....	بررسی حکم دیه از منظر قرآن.....
۱۵۱.....	ب- رهیافت برون دینی.....
۱۵۱.....	بررسی نظریه برتر بودن ارزش مرد.....
۱۵۱.....	بررسی نظریه برتر بودن نقش اقتصادی مرد.....
۱۵۲.....	جمع بندی و نتیجه.....
۱۵۳.....	۲- چالش حقوق زن با حکم طلاق.....
۱۵۴.....	بررسی حکم طلاق در نظام حقوقی ایران.....
۱۵۵.....	فلسفه تشریع حکم طلاق در اسلام.....
۱۵۵.....	محدود بودن حق طلاق مرد.....
۱۵۶.....	موارد حق طلاق زن.....
۱۵۶.....	شرط ضمن عقد.....
۱۵۷.....	عسر و حرج.....
	ضمیمه ها
۱۵۸.....	ضمیمه ۱- متن اعلامیه اسلامی حقوق بشر.....
۱۷۰.....	ضمیمه ۲- متن اعلامیه جهانی حقوق بشر.....
۱۸۰.....	ضمیمه ۳- متن کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان.....
۲۰۲.....	فهرست منابع.....

مقدمه

انسان آزاد به دنیا آمده، اما همه جا در زنجیر و اسارت بوده است؛ در روزگار حاضر همه از حقوق بشر سخن می گویند، ولی بسیاری از انسانها در این کره خاکی در مرداب فرورفته اند؛ انسان نه تنها حق دارد بلکه، تمامی حقوق از آن اوست؛ اما بسیاری انسانها از حقوق اولیه شان محرومند. آیا در چنین صورتی سخن گفتن از حقوق بشر کار بیهوده نیست؟ آیا راه حلی برای نجات انسانهای در بند و استیفاء حقوق ابتدایی آنها وجود دارد؟ اینها سوالات مهمی است که در بحث حقوق بشر ابتدا به ذهن می رسد.

امروزه با رشد علمی و فرهنگی انسان و تحولات تمدن بشری و بیداری ملتها از یک سو، جنگ و خونریزی و غارت و از همه مهم تر ظلم و ستم بی رحمانه از سوی قدرتمندان و حاکمان بر مردم ضعیف از سوی دیگر، زمامداران را بر آن داشت، تا با اکراه یا رضا به حقوق و آزادی و کرامت بشر، بیشتر بیندیشند و به تناسب شرایط زمانی و مکانی جزء دستورات و برنامه کار خود قرار دهند.

از این رو پس از جنگ جهانی دوم حاکمان با وضع قوانین، یا، دستورات فرامین، پاره ای از حقوق انسان را به رسمیت شناختند و در مجمع جهانی حقوق بشر الزامها و تضمین های آن را تدوین نموده اند. با گذشت زمان مسأله حقوق بشر به لحاظ پیچیدگی خواست ها و نیازهای انسان و ابزاری نگری برخی قدرتمندان و

زامداران از آن، درهاله ای از ابهام قرار دارد و لذا، امروز مسأله حقوق بشر از جدی ترین گفتمان های روز دنیا و ضروری ترین موضوع مجامع بین المللی است. با عنایت به مطالب فوق ضرورت بحث و بررسی پیرامون حقوق بشر بر کسی پوشیده نیست لکن، برای روشن شدن آن به چند مورد اشاره می کنیم. امروز بحث درباره حقوق بشر دست کم از چهار لحاظ مهم و ضروری می باشد:

۱- به لحاظ نظری؛ موضوع حقوق بشر از مسائل مهم حقوق بین الملل معاصر و حقوق اسلامی است. لذا، مسئله حقوق بشر از چارچوب حقوق داخلی خارج شده و جنبه بین المللی پیدا کرده است. پدیده جهانی و بین المللی شدن حقوق بشر بیانگر یک نیاز مبرم به تجدید سازمانها و زندگی ملتها و نشانگر همبستگی بین المللی می باشد.

۲- از نظر سیاسی؛ برخوردهای گزینشی و دوگانه و استفاده ابزاری از آن توسط برخی قدرت های بزرگ سبب شده است که، مسأله حقوق بشر به عنوان یکی از پیچیده ترین موضوعات جهان مطرح شود.

۳- از نظر سیاست و موقعیت ایران؛ امروزه جمهوری اسلامی ایران به لحاظ اتخاذ تصمیم های حقوقی و سیاسی خاص مورد فشار مضاعف مجامع بین المللی به ویژه کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد قرار گرفته است. به طوری که اکثر محافل خبری دنیا

وقدرت های بزرگ مسأله حقوق بشر در ایران را به «خبر دوم» تعبیر نموده اند و معتقدند، بعد از انرژی هسته ای نوبت به حقوق بشر است.

۴- از نظر چالش های فکری و حقوقی؛ مسئله حقوق بشر نه تنها در ایران بلکه در سراسر جهان تبدیل به یکی از چالشهای مهم فکری و حقوقی شده است. برخی جهان شمول بودن حقوق جهانی بشر را زیر سؤال می برند، گروهی الزامها و تضمین های آن را کافی نمی دانند، برخی دین را مانع اجرای حقوق بشر در جامعه می دانند، وعده ای نیز به حقوق بشر اسلامی و بعضی به حقوق بشر آسیایی معتقدند. لذا، در شرایط کنونی شناخت مبانی فلسفی و مفاهیم کاربردی و راهبردهای حقوقی، سیاسی و اجتماعی حقوق بشر و تصور روشنی از آن یک ضرورت فردی و اجتماعی محسوب می شود.

بنابراین، امروز زمان آن فرارسیده است تا به جای رویکرد انفعالی و بعضاً کلیشه ای، رویکردی جابجایی و پویا و همه جانبه را مدنظر قرار دهیم و شجاعانه و صادقانه به سمت مباحث حقوق بشر برویم تا مبانی نظری جمهوری اسلامی ایران بازبان قابل فهم در مجامع جهانی و حقوقی تشریح شود. بدین ترتیب، مجموعه حاضر تلاش دارد با بحث های روش شناختی به بررسی چالشهای نظری و عملی اندیشمندان و متفکران غربی و اسلامی، زمینه را برای انتخاب، یا، تحکیم پایه های اعتقادی مؤثر فراهم آورد لذا، چنانچه بی جهت بر مواضع خود

پافشاری می کردیم، شجاعانه و منطقی تفسیرهای نادرست خود را اصلاح کنیم و باتنقیح رویکرد نظری خود فرهنگ غنی اسلامی را به درستی به جهانیان عرضه نماییم. و اگر چنانچه با اعتقادات دینی و پایه های اصیل اسلامی منطبق و سازگاری دارد، قاطعانه درمقابل آن دفاع کنیم.

کتاب پیش رو دارای پنج گفتار می باشد: گفتار اول به مفهوم و مبانی حقوق بشر اشاره دارد؛ گفتار دوم به پیشینه تاریخی حقوق بشر اختصاص یافته است؛ گفتار سوم به تبیین منشأ حقوق بشر می پردازد؛ گفتار چهارم مربوط به چالشهای فرارو در عرصه حقوق بشر است؛ و گفتار پنجم به حقوق زن و برخی چالشهای حقوقی و فقهی پیرامون آن اختصاص یافته است. در بخش پایانی کتاب نیز تعدادی از اعلامیه ها و کنوانسیون های بین المللی مربوط به حقوق بشر ضمیمه شده است.

آن چه در همه این نوشتار علمی و حقوقی بر آن تأکید و اصرار داشته ام این بوده است که، دیدگاه ها و دلیل های متفکران اسلامی و غربی بدون کتمان و پرده پوشی در کنار هم آورده شود تا خوانندگان محترم در مواجهه با دیدگاه های متفکران و نقد های آن، خود به داوری بنشینند و هر چه در ترازوی خرد و اندیشه می پسندند، انتخاب کنند.